

Jasmin Medić

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

PRIPREME, TOK I RAZMJERE NAPADA NA KOZARAC 1992. GODINE

Apstrakt: Autor se u radu bavi političkom situacijom kao i vojnom pripremom na području općine Prijedor uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu. Poseban osvrt se odnosi na ratne zločine počinjene u Kozarcu u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Ključne riječi: Kozarac, Prijedor, agresija, zločini, SDS, JNA.

Abstract: The author is concerned with the political situation as well as with the military pre-arrangement in the municipality of Prijedor shortly before the aggression on Bosnia and Herzegovina. He particularly reflects upon the war crimes committed in Kozarac during the aggression on Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Kozarac, Prijedor, aggression, crimes, SDS, JNA.

Administrativnim preuređenjem lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini 1963. godine Kozarac je izgubio status općine te zajedno sa Ljubijom i Omarskom pripojen općini Prijedor. U područje općine Kozarac spadale su, pored istoimene mjesne zajednice, sela Kozaruša, Kamičani, Trnopolje, Hrnčići, Babići, Jakupovići i druga naseljena mjesta. Ovo je područje, prema popisu stanovništva iz 1991.

godine, brojalo oko 24.000 stanovnika čiju su apsolutnu većinu činili Bošnjaci.¹ Uvođenjem višepartijskog sistema, odnosno održavanjem prvih demokratskih izbora 1990. godine u Bosni i Hercegovini, Stranka demokratske akcije (SDA), koja je postala i najjača stranka u Bosni i Hercegovini, odnijela je pobjedu i na nivou općine Prijedor u kojoj su relativnu većinu stanovništva činili Bošnjaci. Sa osvojenih 30 poslaničkih mjesta (od ukupno 90) u skupštini općine SDA je formirala koaliciju sa drugoplasiranom Srpskom demokratskom strankom (SDS) koja je osvojila 28 poslaničkih mjesta. Na osnovu međustranačkih dogovora sa SDS-om i Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ), koja je osvojila dva odbornička mandata, formirana je nova lokalna vlast. Na osnovu međustranačkoga dogovora oko raspodjele pozicija, pobjedničkoj stranci pripalo je mjesto predsjednika općine. Tako će prof. Muhamed Čehajić kao kadar SDA biti imenovan na ovu dužnost.²

Dijametralno suprotni stavovi o pitanju budućeg uređenja Jugoslavije, statusa Bosne i Hercegovine i odnosa prema ratnim dešavanjima u Republici Hrvatskoj pokazali su da je koalicija vladajućih stranaka neodrživa. Stalna politička previranja na bosanskohercegovačkom republičkom nivou odrazila su se i na djelovanje ovih stranaka i na nižim nivoima vlasti. Prvi ozbiljniji pokazatelji neodrživosti vladajuće koalicije vidljivi su već u drugoj polovini 1991. godine kada je SDS uz pomoć Jugoslovenske narodne armije (JNA), transformirane u jednonacionalnu srpsku vojsku pod kontrolom režima Slobodana Miloševića, krenuo u proces formiranja paralelnih institucija, što je u dobroj mjeri definiralo međunacionalne odnose u Bosni i Hercegovini u tom periodu. Tako je 16. septembra 1991. godine u Banjoj Luci proglašena “Autonomna regija Krajina”³, koju je prvobitno sačinjavalo 16 općina sjeverozapadnoga dijela Bosne i Hercegovine (općine u kojima je srpski narod činio apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva).⁴ Proces

¹ Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Popis stanovništava, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godina, Nacionalni sastav stanovništva – Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Sarajevo, decembar 1993. godine, Statistički bilten broj 234.

² ICTY, Predmet: br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, Den Haag, 31. juli 2003, paragraf 49.

³ “Autonomna regija Krajina” formalno-pravno je nasljednik Zajednice opština Bosanske krajine formirane u aprilu 1991. godine. U odluci o proglašenju ova regija se proglašava kao neodvojivi dio federativne Jugoslavije. (ICTY, Skupština zajednice opština Bosanske krajine, *Odluka o proglašenju Autonomne oblasti Krajina kao neodvojivog dijela Savezne države federativne Jugoslavije i sastavnog dijela federalne jedinice BiH*, Banja Luka, 16. 9. 1992).

⁴ Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004, 499;

proglašenja paralelnih institucija nastavljen je formiranjem “Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini” 24. oktobra u Sarajevu, da bi iste strukture 9. januara 1992. godine proglasile “Srpsku republiku Bosnu i Hercegovinu”. “Autonomna regija Krajina” i “Srpska republika Bosna i Hercegovina” proglašene su na nelegalan i nelegitiman način jer je takvo političko organizovanje bilo u suprotnosti sa Ustavom Socijalističke federativne republike Jugoslavije koji je, u ovome periodu, važio i u Bosni i Hercegovini. Djelovanje prijedorskog SDS-a u periodu nakon proglašenja “Autonomne regije Krajina” ići će u pravcu priključenja Prijedora ovoj regiji.

Poslije jednostranog proglašenja skupštine, održan je “plebiscit srpskog naroda” 9. i 10. novembra 1991. godine na kojem se većinski dio ovog naroda izjasnio za ostanak Bosne i Hercegovine u sastavu Jugoslavije. “Plebiscitu” se odazvalo 45.003 prijedorskih Srba koji su potvrdno glasali,⁵ dok je ukupno 102 građana Kozarca učinilo isto.⁶

Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. godine dokument pod naslovom “Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima”. To uputstvo propisuje način provođenja utvrđenih aktivnosti u svim općinama u kojima žive Srbi. Proklamovan je nacrt za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba u općinama u kojima srpsko stanovništvo predstavlja većinski dio (“Varijanta A”) i općinama u kojima čine brojčanu manjinu (“Varijanta B”). Na osnovu popisa stanovništva, za Prijedor je važila “Varijanta B”. Formulirani cilj uputstva s ove dvije varijante odnosio se na “provođenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi sa Srbijom i Crnom Gorom” i na “povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda”.⁷ Ovim uputstvima je faktički i najavljeno djelovanje SDS-a, čija će politika biti bazirana na formiranju paralelnih institucija i na općinskim nivoima. Proces urušavanja legalnih općinskih (u kojima SDS nije držala vlast) i republičkih institucija

Prijedor prema Statutu Autonomne regije Krajina nije činio njen sastavni dio, ali je u jednom članu Statuta navedeno da i druge općine u ovom dijelu Bosne i Hercegovine mogu pristupiti ovoj regiji, (ICTY, Autonomna regija Krajina, *Statut Autonomne regije Krajina*, Banja Luka, 16. 9. 1991).

⁵ “Narod je rekao ‘DA’”, *Kozarski vjesnik*, Prijedor, 15. 11. 1991.

⁶ Ako uzmemo u obzir broj stanovnika na području nekadašnje općine Kozarac prema popisu iz 1991. godine, “plebiscitu” se odazvalo manje od 0.4% stanovnika; ICTY, *Zapisnik o radu glasačkog odbora (Obrazac br. 3)*, Kozarac, 9. 11. 1991, (u dokumentu je nečitka signatura).

⁷ ICTY, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, *Uputstvo o organizovanju i djelovanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima*, Sarajevo, 19. 12. 1991.

nastavljen je i nakon održavanja jednostranog “plebiscita srpskog naroda” kada je pod okriljem SDS-a i JNA 7. januara 1992. godine proglašena “Skupština srpskog naroda općine Prijedor”⁸, koja će prilikom svog prvog zasjedanja donijeti odluku o pripajanju Prijedora “Autonomnoj regiji Krajina”.⁹ Premda je “Autonomna regija Krajina” činila sastavni dio “Srpske republike Bosne i Hercegovine”, Prijedor je jednostranom odlukom priključen ovoj “republiku”, bez saglasnosti bošnjačkog i hrvatskog naroda. Ova odluka nije odražavala stav ni onih prijedorskih Srba koji nisu prihvatili politiku SDS-a.

Za prijedorski općinski odbor SDS-a i vojne jedinice JNA od prioriteta značaja bilo je preuzimanje političke i vojne kontrole nad cijelim teritorijem općine. Da bi na što efikasniji način ostvarili navedeni cilj, neophodno je bilo preuzimanje kontrole i nad medijskim prostorom.¹⁰

Nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, na političkoj sceni u Bosni i Hercegovini dominantno političko pitanje odnosilo se na buduću status ove republike i njeno ustavno uređenje. Lideri vladajućih stranaka nisu uspjeli pronaći kompromisno rješenje pa je status Bosne i Hercegovine kao i pitanje unutrašnjeg uređenja ostalo neusaglašeno. U toku februara i marta 1992. godine, pred početak agresije na Bosnu i Hercegovinu, predstavnicima vladajućih stranaka predložen je Kutiljer-Karingtonov plan o unutrašnjem uređenju Bosne i Hercegovine. Prema tom planu, Bosna i Hercegovina bila bi decentralizovana država sa tri konstitutivne etničke države na temelju popisa stanovništva iz 1971., 1981. i 1991. godine. U toku marta 1992. godine,¹¹ nakon nekoliko sastanaka, lideri vladajućih stranaka su odbacili ovaj plan.¹² Da je postignut dogovor o

⁸ “Osnovana Srpska skupština opštine”, *Kozarski vjesnik*, Prijedor, 10. 1. 1992.

⁹ ICTY, Skupština srpskog naroda opštine Prijedor, *Odluka o pripajanju Autonomnoj regiji Bosanska krajina*, broj 003/92, Prijedor, 17. 1. 1992.

¹⁰ Sedmični list “Kozarski vjesnik” i Radio Prijedor su se već od izbijanja rata u Republici Hrvatskoj 1991, neskriveno podržavajući poteze SDS-a u Prijedoru, faktički pretvorili u glasila ove stranke, što će posebno biti izraženo 1992. godine. Preuzimanjem kontrole nad televizijskim predajnikom na Kozari u augustu 1991. godine i sprečavanjem prijema programa iz Sarajeva i Zagreba na TV-prijemnicima stanovnika Prijedora medijski prostor u potpunosti je bio pod kontrolom najveće srpske stranke; Opširnije: Arnaud Vaulerin i Isabelle Wesselingh, *Bosna, živo sjećanje*. Sarajevo: Buybook, 2006, 53.

¹¹ U međuvremenu, Bosna i Hercegovina je nakon održanog referenduma 1. marta 1992. stekla nezavisnost, a 6. aprila 1992. godine dobila status međunarodno priznate države. Ta činjenica nije predstavljala prepreku srpskim političkim i vojnim snagama u daljnjem djelovanju ka preuzimanju vlasti u onim dijelovima Bosne i Hercegovine koji su u zacrtanim ciljevima protagonista velikosrpske politike trebali ući u sastav srpske države.

¹² Josip Glaurdić, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*. Zagreb: MATE d.o.o., 2011, 266–270.

Kutiljer-Karingtonovom plan, Prijedor bi zajedno sa Sanskim Mostom, Bosanskom Krupom, Bihaćem, Cazinom i Velikom Kladušom činio bošnjačku administrativnu jedinicu koja bi teritorijalno bila “odsječena” od ostalih teritorija sa bošnjačkom većinom. Iz najmanje dva razloga predstavnicima prijedorskog SDS-a Kutiljer-Karingtonov plan nije odgovarao – pripojili su se “Krajini” i nisu htjeli biti u “muslimanskom entitetu”.

Preuzimanje vlasti u Prijedoru

Sva politička dešavanja u Prijedoru kulminirala su nasilnim preuzimanjem vlasti od strane SDS-a i JNA 30. aprila 1992. godine. Do tog trenutka, na području općine Prijedor osnovano je više tajnih srpskih policijskih stanica, a u samom preuzimanju vlasti učestvovalo je više od 1.775 naoružanih srpskih policajaca mobiliziranih iz 13 policijskih stanica sa područja općine, pripadnici snaga specijalne policije iz Banje Luke i jedinice 5. korpusa JNA (preteča 1. Krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske).¹³ Prve odluke nove vlasti odnosile su se na otpuštanje Bošnjaka i Hrvata sa njihovih radnih mjesta i uspostavljanje općinske strukture sa kadrom sada već vladajuće stranke SDS. Među nelegalno smijenjenim funkcionerima bio je i predsjednik općine prof. Muhamed Čehajić, a na njegovo mjesto došao je dotadašnji potpredsjednik općine dr. Milomir Stakić.¹⁴ Ovakvo preuzimanje vlasti je značilo da SDS i JNA ne priznaju rezultate prvih demokratskih izbora iz 1990. godine i da će vlast pripadati vojno nadmoćnijem, pogotovo kada imamo u vidu aktivnosti JNA u ovome periodu.

U interesu nove vlasti bilo je da ovakvo stanje održi u gradu Prijedoru. Zbog toga je povećano prisustvo srpskih vojnika u gradu jer je vojska predstavljala “garanciju odbrane nove vlasti”. Brojni vojnici postavljeni su na krovove zgrada dok je policija po cijelom Prijedoru postavljala kontrolne punktove.¹⁵ Tako je vlast u Prijedoru činio “Savjet za narodnu odbranu”¹⁶ sastavljen od članova SDS-a i pripadnika JNA. Skupštinom Savjeta predsjedavao je dr. Milomir Stakić, a osim njega sastancima su prisustvovali: Dragan Savanović (potpredsjednik

¹³ “Nisam htio da učestvujem u stvaranju njihove kneževine”, *Kozarski vjesnik*, 9. 4. 1993.

¹⁴ ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 84.

¹⁵ Isto, paragraf 85.

¹⁶ Savjet za narodnu odbranu će ostati u istom sastavu i kada bude preimenovan u Krizni štab opštine Prijedor 15. maja 1992. godine; (ICTY, Skupština opštine Prijedor, *Odluka o organizovanju i radu Kriznog štaba opštine Prijedor*, Prijedor, maj 1992).

Skupštine općine), dr. Milan Kovačević (predsjednik Izvršnog odbora Skupštine općine), pukovnik Vladimir Arsić (komandant 343. motorizovane brigade JNA), major Radmilo Zeljaja (načelnik štaba 343. motorizovane brigade JNA), major Slobodan Kuruzović (komandant srpske Teritorijalne odbrane Prijedor¹⁷), Boško Mandić (komandant općinskog štaba Civilne zaštite Prijedor), Slavko Budimir (sekretar općinskog sekretarijata za narodnu odbranu Prijedor), Simo Drljača (načelnik Stanice javne bezbjednosti Prijedor), Rade Javorić (komandant općinskog štaba TO Prijedor).¹⁸ Sva imenovanja na ove funkcije rezultat su jednostranog odlučivanja bez saglasnosti političkih predstavnika Bošnjaka i Hrvata.

Na području Prijedora djelovala je 343. motorizovana brigada JNA¹⁹ pod komandom Vladimira Arsića zajedno sa policijskim strukturama²⁰ i “dobrovoljačkim” jedinicama.²¹ JNA je u cilju preuzimanja kontrole nad cijelim teritorijem općine pojačala svoje prisustvo, prvenstveno strateškim raspoređivanjem jedinica i teškog naoružanja oko nesrpskih dijelova općine – oko područja Kozarca i prema selima na lijevoj obali rijeke Sane u kojima Srbi nisu činili većinski dio stanovništva.²² Slično vojsci, i sa istim ciljem, prijedorska policija povećava

¹⁷ “Srpska TO” nakon raspuštanja 29. maja 1992. godine ulazi u sastav 343. motorizovane brigade VSrBiH / VRS; (ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 115).

¹⁸ ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 87.

¹⁹ Brigada će transformacijom JNA u Vojsku Srpske republike Bosne i Hercegovine biti transformirana u 343. motorizovanu brigadu VSrBiH, a promjenom naziva te vojske u 34. motorizovanu brigadu VRS.

²⁰ Policijskim strukturama rukovodio je Simo Drljača, načelnik Stanice javne bezbjednosti (SJB) Prijedor od 30. aprila 1992. godine.

²¹ “Iz izvještaja Druge vojne oblasti JNA od 19. marta 1992. godine jasno je naglašeno da je naoružavanje dobrovoljačkih jedinica vršila uglavnom JNA (prema dokumentu 75% oružja srpskom stanovništvu je podijelila JNA) u koordinaciji sa SDS-om. Također je očigledno da je linija komunikacije između JNA veoma čvrsta i redovna, jer JNA raspolaže i sa preciznim brojem oružja koje je srpskom narodu podijelio SDS. Očigledno je, naime, da su jedinice bile potpuno povezane sa sistemom, te djelovale pod komandom JNA. Postoje brojni dokazi da se organiziranje dobrovoljačkih jedinica formiralo uz puno znanje Savezne službe bezbjednosti SFRJ (...); Opširnije: Edina Bećirević, *Na Drini genocid – Istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni*. Sarajevo: Buybook, 2009, 129. i 130.

²² “Odsjek srpskog Ministarstva odbrane Prijedor u periodu april-juni 1992. godine izvršio je potpunu mobilizaciju svih raspoloživih vojnih obveznika. Tako je u određenom momentu, prilikom preuzimanja vlasti i izvođenja borbenih dejstava u Opštini, na teritoriji opštine Prijedor bilo cirka 12.000 vojnih obveznika u jedinicama vojske, 1700 vojnih obveznika u jedinicama milicije (...); Opširnije: Amir Kliko, Prilog proučavanju stradanja Bošnjaka i Hrvata Prijedora 1992. Sarajevo: *Radovi*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2014: br. XVII/3, 345.

svoju aktivnost u pogledu mobilizacije rezervnog sastava.²³ Dva dana poslije preuzimanja vlasti počinjeni su i prvi zločini nad civilima bošnjačke nacionalnosti.²⁴ Ova ubistva, motivirana na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, izazvala su strah i nezvjesnost među bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom. Počinilac zločina, čije je ime poznato policiji, nije procesuiran. Nova je vlast ovim potvrdila da nije garant ravnopravnosti građana.

U toku operacionalizacije planova za stvaranje velikosrpske države na tlu Bosne i Hercegovine u Banjoj Luci održana je 12. maja 1992. godine šesnaesta sjednica “Skupštine srpskog naroda”. Predsjednik samoproglašene “Srpske republike Bosne i Hercegovine” i lider SDS-a Radovan Karadžić iznio je šest strateških ciljeva srpskog naroda: 1. Razdvajanje srpskog naroda od druge dvije zajednice; 2. Uspostavljanje koridora između Semberije i Krajine; 3. Eliminisanje Drine kao granice srpskih država; 4. Uspostavljanje granice na rijeci Uni i rijeci Neretvi; 5. Podjela grada Sarajeva na srpski i muslimanski dio i 6. Izlaz Srpske republike Bosne i Hercegovine na more.²⁵

Ovi strateški ciljevi predstavljali su genocidnu namjeru.²⁶ Donesena je i odluka da od jedinica JNA bude formirana Vojska Srpske republike Bosne i Hercegovine (VSrBiH / VRS).²⁷ Iznošenjem šest strateških ciljeva jasno je implicirano buduće djelovanje srpske vojske. Prve dvije tačke strateških ciljeva odnosile su

²³ Prema izvještaju o radu SJB Prijedor, u maju je broj pripadnika tog sastava povećan za ukupno 1.139 u odnosu na april 1992. godine; (ICTY, SJB Prijedor, *Izvještaj o radu Stanice javne bezbjednosti Prijedor za posljednjih 9 mj. 1992. g.*, Prijedor, januar 1993).

²⁴ O ovom slučaju navedeno je u Dostavi podataka koje je SJB Prijedor uputio Centru službe bezbjednosti Banja Luka: “Dana 2. 5. 1992. god. pripadnik VRS Zavišić Jovan iz autobusa na relaciji Bos. Dubica – Prijedor u naselju Kragulji izveo dvoje putnika Šahinić Ismeta i Šahinić Rasima, te sa traktora skinuo Kučković Jusufa i Ganim Mumina, te ih pobio iz automatske puške. Od tada se nalazi u bjekstvu (...)”; (ICTY, SJB Prijedor, Broj: 11-17-01-1, Prijedor, 8. 6. 1993).

²⁵ Robert J. Donia, *Iz skupštine Republike Srpske 1991-1996. – Izvodi iz izlaganja poslanika skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu*. Sarajevo, Tuzla: University press – Izdanja Magistrat, Fondacija Istina Pravda Pomirenje, 2012, 52–54.

²⁶ Bećirević, *Na Drini genocid*, 119.

²⁷ Proces transformacije opisao je i Savezni ministar odbrane SFRJ od 1988. do 1992. godine general Veljko Kadijević. U svojoj knjizi navodi: “Komande i jedinice JNA su činile kičmu Vojske Republike Srpske sa kompletnim naoružanjem i opremom. Ta vojska je, uz puni oslonac na srpski narod i njegovu svestranu podršku, kao što svaki savremeni rat traži, zaštitila srpski narod i stvorila vojničke pretpostavke za adekvatna politička rješenja koja će odgovarati njegovim nacionalnim interesima i ciljevima, razumije se, u mjeri u kojoj to sadašnje međunarodne okolnosti dozvoljavaju.”; Opširnije: Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada – Vojska bez države*. Beograd: Politika, 1993, 116.

se i na područje prijedorske regije i Kozarca koji je zbog etničkog sastava stanovništva i strateškog položaja predstavljao “smetnju” srpskom vojnom i političkom rukovodstvu pri uspostavljanju koridora između Semberije i Krajine.

Od preuzimanja vlasti u Prijedoru do početka napada na Kozarac

Sva politička dešavanja na nivou općine Prijedor odrazila su se i na područje Kozarca gdje bošnjačko stanovništvo nije priznalo novu prijedorsku vlast. Istovremeno, JNA je izvršila pripreme za zauzimanje Kozarca, Ljubije i drugih dijelova općine Prijedor. Tom prilikom su njene jedinice postavile baterije haubica 105 mm i jednu protivoklopnu artiljerijsku bateriju u rejon Kozarca.²⁸ Kao odgovor na preuzimanje vlasti u Prijedoru i strateško raspoređivanje srpskih vojnih i policijskih snaga bošnjačko stanovništvo u Kozarcu odgovorilo je postavljanjem kontrolnih punktova²⁹ s pokušajem kontrolisanja vanjskih granica područja Kozarca, i to patrolama od po desetak mještana naoružanih lovačkim puškama.³⁰ Takav odgovor povećao je napetost sa nelegalnim vlastima u Prijedoru.³¹

Krajem aprila i u prvoj polovini maja 1992. godine na području Kozarca održano je nekoliko sastanaka u kojima su učestvovali pripadnici Stanice milicije Kozarac (u sastavu Ministarstva unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine), štaba Teritorijalne odbrane (TOBiH)³² Kozarac, predstavnici političkih stranaka, intelektualci i drugi ugledni građani Kozarca. Na ovim sastancima ravnopravno su učestvovali i Srbi s područja Kozarca. Razmatrano je pitanje odnosa prema novoj vlasti u Prijedoru i pronalaska političkog rješenja, uz naglasak da je izbjegavanje izbijanja sukoba na ovom području od prioritarnog interesa. Jedan od prijedloga bio je i opcija građanske neposlušnosti prema prijedorskoj vlasti te zadržavanje “statusa quo”, tačnije čekanje rješenja krize na nivou Republike Bosne i

²⁸ Amir Kliko, Prilog proučavanju stradanja Bošnjaka i Hrvata Prijedora 1992., 347.

²⁹ ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 85.

³⁰ Isto, paragraf 140.

³¹ ICTY, Predmet: Br. IT-08-91, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Presuda, Den Haag, 27. mart 2013, paragraf 529.

³² Proces razoružavanja Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine započeo je u periodu prije izbijanja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu; Opširnije: Mesud Šadinlija, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986–1992*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2013.

Hercegovine.³³ Također, jedan od prijedloga koji je imao podršku većine učesnika sastanaka odnosio se na inicijativu o formiranju općine Kozarac kao privremenog rješenja ili formiranja zajednice općina Prijedor koji bi se sastojao od općina Kozarac, Ljubija i grada Prijedora. S obzirom na to da je općinska vlast u Prijedoru od ranije postavljala ultimatum da se Kozarac u potpunosti potčini novoj općinskoj vlasti kao i vlastima “Autonomne regije Krajine” i “Srpske republike Bosne i Hercegovine”, Kozarčani su izašli sa prijedlogom formiranja “Građanske općine Kozarac” u čiji sastav bi ušlo pet mjesnih zajednica kao i one mjesne zajednice koje iskažu želju za pripajanjem ovoj općini. Osim toga, iznesen je prijedlog da na području Kozarca ne budu istaknuti bilo čiji nacionalni ili vjerski simboli te da u upotrebi budu isključivo neutralni simboli. Međutim, i takve prijedloge je strana srpske vlasti odbila zahtjevom da na području Kozarca budu istaknute srpske zastave.³⁴ Kozarčani su ostali istrajni u tome da ne potpišu lojalnost nelegalnim i nelegitimnim vlastima u Prijedoru i Banjoj Luci. Ponovljeno je da se novoj vlasti neće predati oružje koje je u posjedu ljudi iz Kozarca, a što je zahtijevala nova vlast, ali da vatra od strane Kozarčana neće biti otvorena i da će jedino “oružjem odgovoriti kada oružjem budu napadnuti”.³⁵ Iz zapisnika ovih sastanaka vidljiva je svijest o nadmoći srpske strane u ovoj situaciji, kako u ljudstvu tako i u naoružanju, te da će sav teret odbrane pasti na lokalno stanovništvo. Jedina preostala opcija održavanja mira bila je u pronalasku političkog rješenja kojem su Kozarčani težili.

Sa jedinstvenim stavom išlo se na sastanke sa predstavnicima prijedorske vlasti. U nekoliko navrata sa vlastima su pregovarali pripadnici Stanice milicije Kozarca koje je predvodio komandir Osme Didović. Pozadina navodnih pregovora (na kojima je bio prisutan i načelnik Centra javne bezbjednosti Banja Luka Stojan Župljanin) bio je ustvari ultimatum³⁶ postavljen policajcima od kojih je ponovo zatražena predaja oružja, iskazivanje lojalnosti “Srpskoj republici Bosni i Hercegovini” i potčinjavanje novim strukturama vlasti u Prijedoru. Takve

³³ Zapisnik sa ovih sastanaka nema signaturu i u nekim dijelovima nečitko su napisani stavovi učesnika; (ICTY, Predmet: Br. IT-99-36, Pred pretresnim vijećem, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Dokazni predmet P1533/SD7b).

³⁴ Isto, P1533/SD7b.

³⁵ Isto.

³⁶ Isti ili slični zahtjevi nisu upućivani srpskom stanovništvu prijedorske općine niti je od predstavnika srpskih mjesnih zajednica zatraženo da se preda naoružanje. Ultimatum Kozarčanima je preko Radio Prijedora objavio Radmilo Zeljaja prijeteći da će “sравniti Kozarac sa zemljom ukoliko stanovništvo ne ispuni zahtjeve”; (ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 141).

zahtjeve, postavljene prilikom svih sastanaka, kozarački policajci odbijaju.³⁷ Jedan od razgovora vođen je, kako je planirano između SDS Prijedor i SDA Kozarac, u periodu od 15. do 20. maja 1992. godine u prostorijama SDS-a u Prijedoru. Mevludin Sejmenović, učesnik sastanka ispred SDA, svjedočio je da se u tim sastancima tražila “zadnja slamka spasa” i da su Bećir Medunjanin i Islam Bahonjić pokušavali objasniti stvarno stanje u Kozarcu. Iako je sastanak bio predviđen sa SDS-om (koji su predstavljali Simo Mišković, Dušan Kurnoga i Slobodan Kuru-zović), glavnu su riječ vodili pukovnik Vladimir Arsić i major Radmilo Zeljaja, koji su zahtijevali da Bošnjaci iz Kozarca predaju 7.000 cijevi ili će “Kozarac biti srušen sa zemljom”. Bećir Medunjanin je upitao kako da predaju kada nemaju toliko oružja, na što je Zeljaja odgovorio: “Gospodo, to je vaš problem.”³⁸ “Znali smo da ne možemo ispuniti uslov jer nismo imali toliko oružja, a kada bi vratili manje oružja, to bi značilo da nismo ispunili ultimatum. O tome smo obavijestili ljude u Kozarcu. Bilo je još samo pitanje kako zaštititi živote ljudi.”³⁹

U toku svih pregovora jasno je vidljivo ko “vlada situacijom”. Područje Kozarca i njegovo stanovništvo koje je ostalo lojalno legalnim vlastima Republike Bosne i Hercegovine bilo je prepušteno vlastitim snagama.

Zbog neiskazivanja lojalnosti novim vlastima 22. maja 1992. godine srpska vlast prekida telefonske linije i uspostavlja blokadu Kozarca, čime je krajnje otežan ulazak u ovo područje i izlazak s ovog područja.⁴⁰ Sve pripreme za operacionalizaciju napada bile su u završnoj fazi. Predsjedništvo “Srpske republike Bosne i Hercegovine” donijelo je 20. maja 1992. godine naredbu o općoj mobilizaciji na području ove samoproglašene republike, a 1. Krajiški korpus SrBiH / VRS izdaje takvu naredbu 21. maja.⁴¹ Kako je prijedorska vlast slijedila odluke viših nivoa vlasti, novoimenovani predsjednik općine Milomir Stakić potpisao je odluku o izvršenju opće mobilizacije 22. maja 1992. godine.⁴²

³⁷ ICTY, Predmet: Br. IT-08-91, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Presuda, paragraf 530.

³⁸ ICTY, Predmet: Br. IT-08-91, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Transkript svjedočenja Mevludina Sejmenovića, 17. 11. 2010.

³⁹ Isto.

⁴⁰ ICTY, Predmet: Br. IT-08-91, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Presuda, paragraf 530.

⁴¹ ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Opšta mobilizacija vojske Srpske republike BiH – naređenje*, op. str. pov. br. 467-2, 21. 5. 1992.

⁴² ICTY, Krizni štab opštine Prijedor, *Odluka o izvršenju mobilizacije na području opštine Prijedor*, broj 03/3, Prijedor, 22. 5. 1992.

Napad na Kozarac

Područje Kozarca je i prije početka agresije na Bosnu i Hercegovinu bilo u potpunosti okruženo srpskim selima čije se stanovništvo masovno odazvalo mobilizaciji, tako da se područje našlo u potpunom okruženju srpskih snaga. Napad koji je započeo u podnevnim satima 24. maja 1992. godine predvodile su jedinice 1. Krajiškog korpusa VSRBiH / VRS s obzirom na to da je cijela prijedorska regija bila u zoni odgovornosti ovog korpusa. Uslijed odluka o općoj mobilizaciji, u ovoj agresorskoj akciji učestvovali su dijelovi 343. motorizovane brigade,⁴³ policijske strukture Stanice javne bezbjednosti Prijedor,⁴⁴ 5. kozarske brigade te druge vojne jedinice iz 1. Krajiškog korpusa VSRBiH / VRS i pripadnici Centra službe bezbjednosti Banja Luka.⁴⁵

S druge strane, jedinice TOBiH odnosno Štaba TO Kozarac⁴⁶ na čijem je čelu bio Sead Čirkin⁴⁷ i policija koji su branili Kozarac nisu po svom brojnom stanju i naoružanju mogli pružiti značajniji otpor.⁴⁸ Ovome treba dodati i procjenu srpske strane o stanju branilaca Kozarca gdje je navedeno da “područje mjesnih zajednica Kozarac i Kozaruša čine jačinu čete naoružane streljačkim naoružanjem i minobacačima”.⁴⁹ Jedna četa nakon razoružavanja TOBiH-a suprotstavila se srpskim vojnim i policijskim snagama s iskustvom ratovanja u Hrvatskoj čiji je potencijal u ljudstvu, kako smo već naveli, brojao oko 12.000 osoba.

⁴³ Ukupno brojno stanje 1. Krajiškog korpusa VRS-a iznosilo je 39.004 oficira i vojnika. Prijedor-ska 43. motorizovana brigada VRS-a brojala je 6.124 oficira i vojnika i bila je druga po brojnosti brigada u sastavu ovog korpusa; (ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Likvidacija “zelenih beretki” u širem rejonu s. Kozarac*, op. str. pov. br. 44-1/150-1, St. Gradiška, 27. 5. 1992).

⁴⁴ ICTY, SJB Prijedor, dep. br. 11-12-1-2102/92, Prijedor, 5. 7. 1992.

⁴⁵ ICTY, Predmet: Br. IT-08-91, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Presuda, paragraf 655.

⁴⁶ Tokom 1990. godine JNA je u potpunosti razoružala TO Bosne i Hercegovine. Razoružavanje u okružnim štabovima Bihać i Banja Luka završeno je 13. juna 1990. godine; (Šadinlija, *Territorijalna odbrana*, 184); ICTY, Štab TO Kozarac, *Spisak za mobilizaciju*, 1992.

⁴⁷ Sead Čirkin spominje se kao “komandant odbrane mjesta” u dokumentu pod nazivom *Djelimičan spisak pripadnika “Patriotske lige” sa područja Prijedora* u kojem su nabrojani pripadnici voda Patriotske lige u Trnopolju i drugih vojnih jedinica na području Kozarca; (ICTY, MILOŠ, *Djelimičan spisak pripadnika “Patriotske lige” sa područja Prijedora*, broj 177/92, 3. 6. 1992).

⁴⁸ Proces razoružavanja TOBiH govori u prilog tezi da je u poređenju sa daleko nadmoćnijim agresorskim snagama bilo nemoguće odbraniti područja poput Kozarca, koji je bio u potpunosti okružen i od strateške važnosti za srpske vojne snage; Nusret Sivac, *Kolika je u Prijedoru čaršija*. Sarajevo: Bonik, 1995, 100.

⁴⁹ ICTY, SJB Prijedor, broj: 11-12-01-1-1975, Prijedor, 18. 5. 1992.

Početak napada civilno je stanovništvo stavljeno pod koncentričnu vatru artiljerije, tenkova i drugog naoružanja da bi, potaknuto “uspjesima” početnog dijela napada, ovo područje zaposjele srpske snage.⁵⁰ Kontinuirano granatiranje u pravcu područja Kozarca nije popuštalo.⁵¹

Nakon što su srpske snage pojačale intenzitet napada u naoružanju i ljudstvu, sistematski rušeći sve pred sobom i sistematskim napadom na civile, veliki broj civila uputio se prema Kozari⁵², gdje će i dalje biti izloženi napadima srpskih vojnih i policijskih snaga. Mnogi civili su nakon neuspjelog pokušaja proboja do Bosanske Gradiške uhvaćeni i odvedeni u kasarnu Benkovac, gdje će biti zlostavljani, a potom prebaćeni u logor Omarska.⁵³ Jedan dio civila deportovan je prema gradu Prijedoru. Srpske snage nakon intenzivnog granatiranja i vojnog zauzimanja Kozarca kreću u akciju “čišćenja” odnosno ubijanja civila, pljačke i razaranja imovine kao i protjerivanja stanovništva te odvođenja u koncentracione logore Omarska, Keraterm i Trnopolje. U izvještaju načelnika SJB Prijedor od 26. maja 1992. godine se navodi da je u “akciji čišćenja terena u Kozarcu, Kozaruši, Trnopolju i Kamičanima očišćeno oko 70% teritorija”.⁵⁴ Uvidjevši da srpske snage nemilosrdno vrše masovne zločine nad civilnim stanovništvom i da vlast ne dozvoljava ni evakuaciju ranjene djece,⁵⁵ Stanica policije Kozarac 26. maja 1992. godine donosi odluku o predaji i na taj način pokušava naći rješenje za spas preostalih civila. Prilikom predaje stanovništva Kozarca srpske vojne snage

⁵⁰ Ilija T. Radaković, *Besmislena YU ratovanja*. Beograd: Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji (1941-1945), 1997, 142.

⁵¹ ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 142.

⁵² Srpske snage su u nekoliko navrata izvršile napade na osobe koje su se skrivali od maja 1992. do aprila 1993. godine na Kozari u akcijama “čišćenja terena”. Tako se u jednom izvještaju navodi da je ubijeno dvanaest osoba iz Kozarca; (ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 44-1/199, 24. 6. 1992). U drugom izvještaju se navodi da je jedna grupa likvidirana; (ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 44-1/219, 6. 7. 1992). U izvještaju prijedorskog SUP-a također se govori o angažmanu 100 pripadnika policije na području Kozarca; (ICTY, SJB Prijedor, broj: 11-12-2304, Prijedor, 29. 9. 1992).

⁵³ ICTY, Predmet: Br. IT-99-36, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Presuda, Den Haag, 31. septembar 2004., paragraf 404.

⁵⁴ U istom izvještaju se navodi da policija ima saradnju sa vojnim organima i pripadnicima Službe nacionalne bezbjednosti; (ICTY, SJB Prijedor, depeša broj: 11-12-2025, Prijedor, 26. 5. 1992).

⁵⁵ Dr. Idriz Merdžanić, ljekar iz Kozarca, pokušao je da prije predaje organizuje evakuaciju dvoje ranjene djece, od kojih su jednom noge bile u potpunosti smrskane, ali nije dobio dozvolu. Rečeno mu je da sve “balije” tu treba da umru jer će ih sve ionako pobiti; (ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 146).

zloupotrebljavale su oznaku Crvenog krsta. Jedan od svjedoka navodi: “Uhvatili su nas tako što su stavili oznake Crvenog krsta i u megafon govorili: ‘Predajte se, čeka vas Crveni krst i bit ćete zaštićeni’.”⁵⁶ Uprkos predaji, zločini su nastavljeni. O tome svjedoči i izvještaj 1. Krajiškog korpusa VSrBiH / VRS od 3. juna 1992. godine u kojem se navodi da su “preduzete mjere u daljem čišćenju Kozarca”.⁵⁷

Mada se u izvještajima srpskih vojnih i policijskih snaga navodi da je “sukob” na području Kozarca počeo nakon što su “muslimanski ekstremisti 24. maja 1992. godine u selu Jakupovići uz upotrebu vatrenog oružja napali vojnu patrolu i ranili jednog vojnika”⁵⁸, čak i da jeste tačan, postavlja se pitanje zašto su srpske snage toliku koncentraciju naoružanja usmjerili ka mjestima gdje su Bošnjaci činili većinski dio stanovništva? Događaj u Jakupovićima na koji se pozivala srpska strana nikada nije istražen niti je dokumentacija potkrijepljena adekvatnim dokazima o tome da je vojna kolona napadnuta. On je samo “poslužio srpskim vlastima kao dugo očekivani izgovor da konačno očiste područje Kozarca od nesrpskog stanovništva”.⁵⁹

Civili koji nisu deportovani u Prijedor, odvedeni u koncentracione logore ili se sakrivali po Kozari, našli su utočište u selima i zaseocima u okolini Trnopolja sve do 9. juna 1992. godine kada i ovo područje postaje izloženo napadima srpskih snaga, a civilno stanovništvo masovnim zločinima. Pripadnici srpske vojske i policije su 14. juna 1992. godine uz ogradu “kartonaže” strijeljali veći broj civila.⁶⁰ Istog dana srpske snage napale su Trnopolje i zaseoke Sivce, Jaskiće, Menkoviće, Kenjare, Kiliće i Huskiće. U Jaskićima je grupa okupljena oko Duška Tadića počinila zločine nad mještanima, uključujući ubistva i protjerivanja.⁶¹ Preživjeli su ukrcani u autobuse i odvedeni u logor Keraterm.⁶² Grupa od 41

⁵⁶ Mujo Begić, Senadin Ramić, Zlatan Ališić, *Tomašica – masovna grobnica*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2015, 20.

⁵⁷ ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, pov. br. 44-1/160, 3. 6. 1992.

⁵⁸ Izvještaj SJB Prijedor upućen CSB Banja Luka; (ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, dokazni predmet S353). O istom događaju u redovnom borbenom izvještaju 1. Krajiškog korpusa upućenom Glavnom štabu Vojske Srpske republike BiH od 25. maja 1992. godine u kojem se navodi da je cijeli prostor Kozarca pod kontrolom srpskih snaga; (ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Redovni borbeni izvještaj*, pov. br. 44-1/148, 25. 5. 1992).

⁵⁹ ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 154.

⁶⁰ Begić, Ramić, Ališić, *Tomašica – masovna grobnica*, 20.

⁶¹ ICTY, Predmet: Br. IT-94-1, Pred pretresnim vijećem, Tužilac protiv Duška Tadića, Presuda, Den Haag, 14. juli 1997, paragraf 42.

⁶² Hase Ičić, *Moj put kroz logore smrti*. Doboj Istok: BZK “Preporod”, 2009, 15.

civila koja je do 14. juna 1992. godine bila u navedenim zaseocima dovedena je prvo u logor Omarska,⁶³ odakle su autobusima prebačeni u logor Keraterm.⁶⁴ Nakon napada i zauzimanja Trnopolja i okolnih zaseoka cjelokupno područje nekađašnje općine Kozarac bilo je pod kontrolom srpskih vojnih i političkih struktura.

Srpska strana pokušala je javnosti predstaviti jednu potpuno pogrešnu sliku o zbivanjima u Kozarcu. U nizu sličnih primjera navest ćemo izjavu Radoslava Brđanina (lider Kriznog štaba “Autonomne regije Krajine”) povodom dešavanja na području Kozarca: “Posjedujemo dokaze kako je u Kozarcu vršena priprema za totalni genocid nad srpskim narodom. Srpsku mušku djecu do tri godine je trebalo, prema zamisli mudžahedina, sunetiti, a svu ostalu poklati (...)”⁶⁵ Dokazi koje je navodno posjedovao Radoslav Brđanin nikada nisu predočeni javnosti.

Razmjere napada na Kozarac

U toku napada na Kozarac ubijeno je više od 800 civila.⁶⁶ Nakon ulaska srpskih jedinica u Kozarac 26. maja 1992. godine počelo je prikupljanje posmrtnih ostataka ubijenih i njihovo odvoženje na lokalitet masovne grobnice Tomašica. Jedan broj ukopan je odmah na mjestima na kojima je ubijen, tako da su posmrtni ostaci pronalazeni na mjestu ili u blizini mjesta ubijanja. Iz svjedočenja pripadnika srpske vojske koji su učestvovali u sakupljanju i odvoženju posmrtnih ostataka žrtava, u razdoblju 3–4 dana s različitih lokacija na području Kozarca u masovnu grobnicu Tomašicu odvezeno je nekoliko stotina posmrtnih ostataka žena, djece i staraca.⁶⁷ Domaćinstva su porušena teškom mašinerijom. Dom zdravlja⁶⁸ u

⁶³ Prvi zatočenici logora Omarska dovedeni su 26. maja 1992. godine iz Kozarca. Logor Omarska kao i logori Keraterm i Trnopolje formirani su odlukom “Kriznog štaba općine Prijedor”; (ICTY, SJB Prijedor, str. pov. broj: 11-12-20, Prijedor, 31. 5. 1992).

⁶⁴ Fond za humanitarno pravo, Konferencija “Prijedor 1992: Van osnovane sumnje”, Izjava Teufika Kulašića, Beograd, 24. juni 2006. godine.

⁶⁵ ICTY, Predmet: Br. IT-99-36, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Presuda, paragraf 325, dok. predmet: P2326.

⁶⁶ ICTY, Predmet: Br. IT-08-91, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Presuda, paragraf 532. Podatak o broju ubijenih u nekoliko navrata pred MKSJ-om je iznio pukovnik Osman Selak koji je prisustvovao sastanku komande 1. Krajiškog korpusa VRS-a nakon napada na Kozarac; Opširnije: “Selak: VRS kod Prijedora ubila najmanje 800 mještana”, *Nezavisne novine*, Banja Luka, 25. 9. 2012.

⁶⁷ Begić, Ramić, Ališić, *Tomašica – masovna grobnica*, 22.

⁶⁸ ICTY, Predmet: Br. IT-97-24, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Milomira Stakića, Presuda, paragraf 145.

Kozarcu je tokom napada oštećen. Svi islamski vjerski objekti, od čega četrnaest džamija i devet mesdžida su u potpunosti porušeni.⁶⁹ U “akciji čišćenja”, kako je u izvještajima srpske vojske i policije opisan napad na Kozarac, poginulo je pet dok je ranjeno dvadeset pripadnika srpskih vojnih snaga.⁷⁰ Jedan broj bošnjačkih kuća bio je sačuvan zbog planiranog koloniziranja srpskog stanovništva. Naime, srpske vlasti su namjeravale iseliti srpsko stanovništvo iz sela Bosanska Bojna, Gradina i Puzići u općini Velika Kladuša i naseliti ih u Kozarac, gdje će im biti dodijeljene kuće i zemljišta. Jedan broj ovih porodica se i doselio u Kozarac.⁷¹ Plan iseljavanja srpskog stanovništva s područja Velike Kladuše i njihovo naseljavanje u Kozarac ukazuju na već pripremljen plan o homogeniziranju srpskog stanovništva na teritorij “Srpske republike Bosne i Hercegovine”.

U periodu od maja do aprila 1993. godine,⁷² u toku i poslije napada na područje Kozarca, u logorima (Omarska, Keraterm i Trnopolje) i drugim mjestima masovnih ubijanja (Korićanske stijene, Hrastova glavica, Jama Lisac i druga mjesta) likvidirano je 1.226 kozaračkih Bošnjaka i Hrvata.⁷³ Kozarac je nakon ovih ratnih zločina nad bošnjačkim civilima postao područje naseljeno isključivo srpskim stanovništvom koje je obnovilo rad ove mjesne zajednice. Na mjesto sekretara imenovan je Duško Tadić, predsjednik Mjesnog odbora SDS-a Kozarac⁷⁴ i kasniji osuđenik za ratne zločine.⁷⁵

⁶⁹ Teufik Hadžić, *Džamije i džemati Kozarca*. Cazin: Grafis, 2003, 33.

⁷⁰ U izvještajima 1. Krajiškog korpusa VSRBiH / VRS se za napade na civilno stanovništvo navodi da su izvedeni u “akcijama eliminacije ‘Zelenih beretki’”; Opširnije: ICTY, Komanda 1. Krajiškog korpusa, *Likvidacija “zelenih beretki” u širem rejonu s. Kozarac*, op. str. pov. br. 44-1/150-1, St. Gradiška, 27. 5. 1992.

⁷¹ Begić, Ramić, Ališić, *Tomašica – masovna grobnica*, 20.

⁷² Posljednja grupa civila iz Kozarca, među kojima su bili i žene i djeca, likvidirana je na području Kozare u aprilu 1993. godine kada je izvršen posljednji pretres ovog terena; (ICTY, CSB Banja Luka, Detašman SNB Prijedor, *Plan odbrane u slučaju agresije na područje RO Prijedora*, 14. 5. 1993).

⁷³ Podatak sa spomen-obilježja u Kozarcu: od tog broja je 21 dijete i 112 žena; Opširnije: Mujo Begić, *Genocid u Prijedoru – svjedočenja*. Zagreb, Sarajevo: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2015, 242–248, 252–254).

⁷⁴ SDS će u ovome periodu biti jedina stranka koja djeluje na području Kozarca; (ICTY, Skupština Mjesne organizacije SDS Kozarac, *Odluka o izboru Mjesnog odbora SDS Kozarac*, broj: 2/92, Kozarac, 15. 8. 1992).

⁷⁵ ICTY, Mjesna zajednica Kozarac, *Odluka o imenovanju sekretara MZ S. Kozarac*, broj: SK-I-10/92, Kozarac, 9. 11. 1992.

Zaključak

Političke i vojne pripreme za zauzimanje područja Kozarca odvijale su se kontinuirano od proglašenja paralelnih institucija bosanskih Srba, povlačenja JNA na teritorij Bosanske krajine i njenom transformacijom u VSrBiH / VRS te iznošenja šest strateških ciljeva bosanskih Srba kao putokaza za buduće djelovanje srpskih političkih, vojnih i policijskih struktura u Bosni i Hercegovini. Ubrzo nakon nasilnog preuzimanja vlasti u Prijedoru srpske snage se fokusiraju na zauzimanje Kozarca mobilizacijom vojske (jedinice 1. Krajiškog korpusa VSrBiH / VRS) i policijskih struktura (Stanice javne bezbjednosti Prijedor i Centra službi bezbjednosti Banja Luka). Te pripreme kulminirale su napadom navedenih jedinica 24. maja 1992. godine. Odbrana Kozarca, predvođena jedinicama TOBiH i Stanice policije Kozarac, bila je i po ljudstvu i po naoružanju nemoćna da pruži ozbiljniji otpor daleko nadmoćnijim agresorskim snagama. Na ovome području, za srpske snage od strateške važnosti (koridor između Krajine i Semberije), u toku napada ubijeno je oko 800 bošnjačkih civila.

Sistematska ubistva, plansko razaranje privatnih i vjerskih objekata, odvođenje civila u koncentracione logore, u potpunosti protjerano bošnjačko stanovništvo rezultat je ratnih zločina počinjenih na području Kozarca u periodu od početka napada do aprila 1993. godine sa epilogom od najmanje 1.226 bošnjačkih žrtava. Cjelokupno područje nekadašnje općine Kozarac će od jula 1992. godine biti naseljeno isključivo srpskim stanovništvom i zajedno sa ostalim dijelom općine Prijedor ući će u sastav “Srpske republike Bosne i Hercegovine” (kasnije Republike Srpske kao entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine).

Preparations, Course and Scope of the Attack on Kozarac in 1992

Summary

Political and military preparations for the takeover of the Kozarac territory were taking place continuously following the proclamation of parallel institutions of the Bosnian Serbs, the withdrawal of the Yugoslav People's Army (JNA) on the territory of Bosnian Krajina and its transformation into the Army of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina (VSRBH/VSR) and the presentation of six strategic goals of the Bosnian Serbs serving as guidelines for future activities of Serb political, military and police structures in Bosnia and Herzegovina. Shortly after the forcible takeover of power in Prijedor, Serb forces had focused on taking over Kozarac through military mobilization (units of the 1st Krajina Corps of VSRBiH/VRS) and police mobilization (Public Safety Station of Prijedor and Safety Services Center of Banja Luka). These preparations culminated in the attack of the aforesaid units on May 24, 1992. The defense of Kozarac led by units of the Territorial Defense of B&H and Police Station of Kozarac was deficient in manpower and armament to put up a more serious resistance against far more superior aggressor forces. Approximately 800 Bosniak civilians had been killed in the attack on this territory, which was of strategic importance for Serb forces (the corridor between Krajina and Semberija).

Systematic killings, planned destruction of private and religious facilities, taking civilians to concentration camps, expulsion of the entire Bosniak population was the result of war crimes committed in the Kozarac territory from the beginning of the attack to April 1993 with an epilogue of at least 1,226 Bosniak casualties. The entire territory of the former municipality of Kozarac, as of July 1992, would be settled exclusively with Serb population and together with the remaining part of the municipality of Prijedor would become part of the "Serb Republic of Bosnia and Herzegovina" (later Republika Srpska as an entity of Bosnia and Herzegovina).